

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

İlmin Tebliğ Edilmesiyle İlgili Hadislere Muhalif Görülen Bir Hadis: Muâz b. Cebel Örneği

A Hadith That Appears to Contradict the Narrations Regarding the Transmission of Knowledge: The Case of Muaz B. Jabal

MERVE BATMAZ

ORCID: 0000-0001-6324-4246 | E-Posta: merve.batmaz@erzincan.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Hadis Anabilim Dalı

Asst. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology,

Department of Hadith

Erzincan, Türkiye

ROR ID: [02h1e8605](https://orcid.org/02h1e8605)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Batmaz, Merve. "İlmin Tebliğ Edilmesiyle İlgili Hadislere Muhalif Görülen Bir Hadis: Muâz b. Cebel Örneği". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Aralık 2024), 313-335. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1512492>

Date of Submission (Geliş Tarihi)	08.07.2024
Date of Acceptance (Kabul Tarihi)	18.10.2024
Date of Publication (Yayın Tarihi)	15.12.2024
Article Type (Makale Türü)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (Etik Beyan)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).
Plagiarism Checks (Benzerlik Taraması)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (Çıkar Çatışması)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (Finansman)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır).
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

Öz

Yüce Allah “oku” emri ile özelde Hz. Peygamber’e genelde ise tüm Müslümanlara okumayı ve öğrenmeyi emretmiştir. İslâm dininin ilme ve ilim öğrenmeye vermiş olduğu büyük önem neticesinde Hz. Peygamber, ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda Müslümanları sürekli teşvik etmiş, bu konuda kadın-erkek ayrımı yapmamıştır. Ancak konu ile ilgili hadisler incelendiğinde Rasûlullah’ın (s.a.s.) ilmin öğrenilmesi ve başkalarına öğretilmesi hususundaki tavsiyelerinin yanı sıra bazı hadislerinde ashâbından bildikleri birtakım hususları gizlemelerini istediği ya da sahâbeden bir kısmının bildikleri bazı şeyleri insanlardan gizlemeyi bizzat tercih ettikleri görülmektedir. Söz konusu rivâyetler ilmin tebliğ edilmesi ile ilgili hadislere zahiren aykırılık arz etmektedir. Meselenin doğru bir şekilde anlaşılması ise esasında Hz. Peygamber’in eğitim metodunu anlamaya bağlıdır. O (s.a.s.) insan yetiştirmeyi en güzel şekilde yapmış, bunu yaparken de ashâba yönelik eğitiminde çeşitli yolları tercih etmiştir. Bunlar içerisinde soru sormak, cevap vermek, örnek olay ile anlatımda bulunmak, muhatabın durumunu gözetmek, yazıp-çizmek, teşbihte bulunmak gibi yöntemler yer almaktadır. Klasik hadis eserleri incelendiğinde Hz. Peygamber’in bu şekildeki eğitim ve öğretim metodlarını gösteren pek çok hadisin bulunduğu görülmektedir. Söz konusu hadislerden yola çıkarak muhaddisler eserlerinde Hz. Peygamber’in talim ve terbiye metoduna işaret eden başlıklara yer vermiştir. Örneğin Buhârî, Sahîh’inin ‘ilim’ kitabında açmış olduğu bâblarda Hz. Peygamber’in metoduna işaret eden çeşitli başlıklara yer vermiştir. Bu başlıklar içerisinde konumuzu ilgilendiren temel iki başlık bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Bazı insanların anlayışlarının yetersiz kalmasından ve daha ağır bir duruma düşmelerinden korkarak bazı tercihleri terk eden kimse bâbı”, ikincisi ise “Anlayamamaları korkusundan dolayı ilmi, bir topluluktan başka bir topluluğa tahsis eden kimse bâbı”dır. Bu başlıkların, Hz. Peygamber’in talim ve terbiye metodundan mülhem açıldığı söylenebilir. Çalışma konusunu ilgilendiren hadis de bu başlıklardan birinde zikredilmektedir. Söz konusu hadisin muhtevasına bakıldığında Hz. Peygamber’in Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şahitlik eden kimseye cehennem haram kılındığı bilgisini Muâz b. Cebel’e bildirdiği görülmektedir. Muâz b. Cebel de bu müjdeyi insanlara söylemek için izin istemiş, fakat Hz. Peygamber “Eğer haber verirsen bu bilgiye güvenirler.” diyerek izin vermemiştir. Muâz b. Cebel bu bilgiyi bir müddet insanlardan gizlemiştir. İlmin öğrenilmesi ve öğretilmesi hususundaki bu gibi farklı rivâyetler Hz. Peygamber’in eğitim metodunu bütüncül bir bakışla incelemeyi gerekli kılmıştır. Zira hadislere parçacı yaklaşım doğru anlama önündeki en büyük engellerden biridir. Bu amaçla yapılan çalışmada öncelikle ilim kavramı ve Hz. Peygamber’in ilme verdiği önem kısaca ele alınmış, ardından Hz. Peygamber’in eğitim metodu incelenmiştir. Bunun tespitinde ise Buhârî’nin Sahîh’i tercih edilmiştir. Yine Hz. Peygamber’in sahâbenin geneline yönelik tavrı ile sahâbeden bir kısmına yönelik tavrı üzerine başlıklar açılarak konu izah edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda ilmin tebliğ edilmesine aykırı rivâyetlerin nasıl anlaşılması gerektiği sorusunun cevabı Hz. Peygamber’in eğitim metodu çerçevesinde değerlendirilerek bulunmuştur. Netice itibarıyla Hz. Peygamber ile Muâz b. Cebel arasından geçen diyalogun arka planında Hz. Peygamber’in eğitim metodunda muhatabın durumunu gözettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, İlmin Gizlenmesi, Muâz b. Cebel, Metot.

Abstract

Islam has given a great deal of importance to the learning and teaching of knowledge. As is known, the first revelation was revealed with the command "Read!". With this verse, Allah Ta'ala commanded the Prophet (pbuh) in particular and all Muslims in general reading and learning. As a result of the great importance that Islam gives to knowledge and learning, the Prophet constantly encouraged Muslims to learn and teach every necessary knowledge whether its religious or scientific without discriminating between men and women in this regard. In addition to his recommendations on learning knowledge and teaching it to others, in some of his hadiths, the Messenger of Allah (pbuh) asked his Companions to conceal some of the things they knew or some of the Companions themselves preferred to hide some of the things they knew from people. The narrations on the subject are in apparent contradiction to the hadiths on communicating knowledge. A proper understanding of the issue depends on understanding the Prophet's method of education. He (pbuh) did human upbringing in the most beautiful way. This, of course, was realized through his method of instruction and training. The Prophet preferred various ways in his education of his companions. These include methods such as asking questions, giving answers, explaining with an example, observing the situation of the interlocutor, writing and drawing, and using similes. When classical hadith works are examined, there are many hadiths that show the Prophet's method of education and teaching. Inspired by these hadiths, the muhaddiths opened titles in their works that point to the Prophet's method of instruction and training. For example, al-Bukhārī opened several chapters in his main section on knowledge that refer to the Prophet's method. Among these chapters, there are two main chapters that are relevant to our topic. These titles are: "Sub-chapter: Whoever leaves out some choices, fearing that some people's understanding of them will fall short and they will fall into something worse" and "Sub-chapter: Who assigns knowledge to some people but not to others, because he does not want them to understand". It is possible that these titles were inspired by the Prophet's method of instruction and discipline. The hadith that concerns our subject of study is also mentioned under one of these headings. When the content of the hadith in question is examined, it is seen that the Prophet told Mu'āz b. Jabal that hell is forbidden to the one who testifies that there is no god, but Allah and that Muhammad is the Messenger of Allah. Mu'āz b. Jabal asked for permission to inform the people of this good news, but the Prophet refused, saying, "If you inform them, they will trust this information". So Mu'āz b. Jabal concealed this information from people for a while. Such different narrations about learning and teaching knowledge necessitated a holistic view of the hadiths and the Prophet's method of education. A fragmentary approach to hadiths is one of the biggest obstacles to correct understanding. In this study, firstly, the concept of knowledge and the importance of knowledge given by the Prophet was briefly discussed, and then the Prophet's method of education was analyzed. In determining this, al-Bukhārī's Sahih, one of our most basic hadith sources, was preferred. Again, the subject was explained by opening titles on the Prophet's attitude towards the generality of the Companions and his attitude towards some of the Companions. As a result of the research, it has been seen that the answer to the question of how the narrations against the transmission of knowledge should be understood is within the Prophet's method of education. In this context, it was seen that the Prophet's method of education was effective in the background of the dialog between Mu'āz b. Jabal and the Prophet.

Keywords: Hadith, Prophet, Concealment of Knowledge, Mu'āz b. Jabal, Method.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan “Ümmîlere kendi içlerinden, onlara âyetlerini okuyacak, onları arındırarak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir elçi gönderen O'dur.”¹ âyeti insanlık tarihi içerisinde seçilmiş en güzide insan Hz. Peygamber'in bütün insanlığa rehber ve eğitici olarak gönderildiğini göstermektedir.² Ayetten de anlaşılacağı üzere Rasûlullah'ın (s.a.s.) temel görevleri arasında Allah'tan almış olduğu vahyi insanlara tebliğ etme, insanları arındırma, onları eğitmenin yanı sıra kitabı ve hikmeti onlara öğretmek gibi hususlar yer almaktadır.³ Bir muallim olarak gönderildiğini bizzat ifade eden Hz. Peygamber bu vazifesini en mükemmel şekilde ifa etmiş, başta sahâbe olmak üzere insanları en güzel şekilde talim ve terbiyesinden geçirmiştir. O, pek çok hadisinde cehaleti kaldırmaya teşvik etmiş, eğitim ve öğretim hususunda Müslümanları sürekli aktif bir rol içinde olmaya davet etmiştir. Mustafa Zerkâ, tarihi süreç içerisinde Hz. Peygamber'den önce veya sonra ilme bu denli önem verip onu yücelten başka kimsenin olmadığını söylemiştir. O (s.a.s.) bu konuda “İlim öğrenmek her Müslümana farzdır.”⁴ buyurarak ilmi herkes için gerekli kılmış, kadın-erkek ayrımı yapmadan ilgili hükmü Müslüman olmanın bir gereği saymıştır.⁵

İlmin bireysel yönü olan öğrenme boyutu yanında bir de insanlara öğretilmesi şeklinde toplumsal boyutu bulunmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber hem ilmi öğrenen hem de bunu başkalarına öğreten kimseleri pek çok kez övmüş, insanları bu konuda teşvik etmiştir. Fakat konu ile ilgili hadislerin yanı sıra, bilinen birtakım hususların insanlardan gizlenmesine yönelik hadisler de bulunmaktadır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Muâz b. Cebel (ö. 17/638) hadisinde ise Hz. Peygamber “Kim kalbiyle tasdik ederek Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederse Allah ona cehennemi haram kılar.”⁶ bilgisinin insanlara tebliğ edilmemesini istemiştir. Bu durum hadisler arasında zahîrî bir ihtilafın varlığını akıllara getirmektedir. Zira hadislere

---

¹ el-Cuma 62/2.

² Abdulfettâh Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-mu'allim sallallâhü aleyhi ve sellem ve esâlibühü fi't-ta'lim* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417), 8.

³ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2023), 5/344-345.

⁴ Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 10/195. Hadisin sıhhati hakkında sahih, hasen veya zayıf gibi farklı görüşler bulunmaktadır. Bk. Mustafa Genç, “İlmi Çin'de de Olsa Talep Edin, Çünkü İlim Talep Etmek Her Müslümana Farzdır” Rivayetinin Sened ve Metin Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (Haziran 2021), 251-254.

⁵ Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-mu'allim*, 18-19.

⁶ Buhârî, “İlim”, 49 (No. 132), Müslim, “İmân”, 10 (No. 53).

genel olarak bakıldığında Hz. Peygamber'in hem ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesini emrettiği, hem de bazı bilgilerin insanlara söylenmemesini istediği görülmektedir. Söz konusu ihtilaf konu ile ilgili araştırmayı gerekli kılmaktadır. Hz. Peygamber sahâbeden ilmin tebliği hususunda farklı taleplerde bulunmuş mudur? Sahâbeden bir kısmı bildikleri hususları gizlemiş midir? Bu konudaki hadislerin arka planında yer alan sebep nedir? gibi sorulara cevap bulunacak olan bu çalışmada konu Hz. Peygamber'in talim ve terbiye metodu ışığında ele alınacaktır. Bu kapsamda öncelikle ilim kavramı ve Hz. Peygamber'in ilme verdiği önem ele alınmış, ardından Hz. Peygamber'in eğitim metodu çerçevesinde sahâbeye yönelik tebliğine yer verilerek konu incelenmiştir. Zira yapılan araştırma ile Rasûlullah'ın (s.a.s.) sahâbeye yönelik talim ve terbiyesinde özel birtakım tercihler yaptığı görülmüştür. Rasûlullah'ın (s.a.s.) ümmetine karşı tavrını en güzel şekilde gösteren âyetlerden biri "*Size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.*"⁷ âyetidir. Allah Rasûlü (s.a.s.) her konuda insanlar için en güzel örnektir.⁸ O sahâbenin talim ve terbiyesinde muhtelif yöntemler takip etmiştir. Bu tavrı ashâba da örnek olmuş, onlar da insan yetiştirmede Rasûlullah'ın (s.a.s.) izinden gitmişlerdir. Hz. Peygamber'in öğretim metotları klasik ve modern dönemlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Klasik eserler incelendiğinde başta Kütüb-i sitte âlimleri olmak üzere musanniflerin Hz. Peygamber'in ilgili metotlarını gösteren başlıklara eserlerinde yer verdiği görülmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları sebebiyle bu çalışma Buhârî'nin (ö. 256/870) bâb başlıkları üzerinden şekillenmiştir.

Modern dönemde kaleme alınan önemli çalışmalardan biri Abdulfettâh Ebû Gudde'nin "*er-Rasûlü'l-mu'allim sallallâhü aleyhi ve sellem ve esâlibühû fi't-ta'lîm*" adlı kitabıdır.⁹ Söz konusu eserin yanı sıra konu ile ilgili farklı makaleler de kaleme

⁷ et-Tevbe 9/128.

⁸ el-Ahzâb 33/21.

⁹ Eser Enbiya Yıldırım tarafından "*Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*" adıyla tercüme edilmiştir (Ankara: Takdim Yayınları, 2023).

alınmıştır.¹⁰ İlgili eserler konuyu daha geniş bir perspektiften incelemiştir. Bu çalışmanın amacı ise Hz. Peygamber'in talim ve terbiye metotları özelinde ele alınan örnek bir hadisin doğru şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman, literatür tarama ve veri analiz yöntemi kullanılacaktır.

1. İlim kavramı ve Hz. Peygamber'in ilme verdiği önem

Bu başlık altında öncelikle kısaca ilim (علم) kelimesine değinmek istiyoruz. İlim kelimesi terim olarak "bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek" manasına gelmektedir. Kur'ân'da pek çok âyette ilgili kelime ve türevleri yer almaktadır. Bu kapsamda ilim kelimesinin isim, muhtelif fiil sîgaları veya sıfat olmak üzere 380 kadar âyette Allah'a nispet edildiği tespit edilmiştir.¹¹

Yüce Allah "oku" emri ile özelde Hz. Peygamber'e genelde ise tüm Müslümanlara okumayı ve öğrenmeyi emretmiştir.¹² Bu emir muktezasınca Hz. Peygamber de ümmetine Kur'ân'ı ve hikmeti öğreten bir muallim olmuştur.¹³ Hadislere bakıldığında da Hz. Peygamber'in muallim olarak gönderildiği ifade edilmiştir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s.) kendisinin kolaylaştıran bir muallim (مُعَلِّمًا مُيسِّرًا) olarak gönderildiğini bizzat söylemiştir.¹⁴ Yine sahâbeden Muaviye b. Hakem (ö. 60/680) "Ne ondan önce ne de ondan sonra daha güzel öğreten bir öğretmen görmedim."¹⁵ diyerek O'nun (s.a.s.) tebliğ ve tebyin vazifesini layıkıyla yerine getirdiğini ikrar etmiştir.¹⁶

¹⁰ Bk. Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu", *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019); Abdurrahman Ece, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (2019); Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015); Ahmet Koç, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir Eğitim-Öğretim Uygulaması Olarak Sözcüklerini Ayetlerle Delillendirmesi", *İslami İlimler Dergisi*, 15 (Mart 2020); Sami Şahin, "Viâeyn Rivâyeti veya Ebû Hureyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2004), 93-108; Selçuk Coşkun, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı* (Erzurum: EKEV Yayınları, 2000).

¹¹ Râğb el-İşfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412) 580-582. Detaylı bilgi için bk. İlhan Kutluer, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/109-114.

¹² Kur'an Yolu (Erişim 11 Nisan 2024), el-Alak 96/1.

¹³ el-Cuma 62/2.

¹⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1374), "Talâk", 4 (No. 1478).

¹⁵ Müslim, "Mesâcid", 33.

¹⁶ el-Bakara 2/129; Âli İmrân 3/164.

İslâm dininin ilme ve ilim öğrenmeye vermiş olduğu büyük önem neticesinde Hz. Peygamber, ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda Müslümanları sürekli teşvik etmiştir. Nitekim O (s.a.s.) “Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır.”,¹⁷ “Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir.”,¹⁸ ve “Yalnız şu iki kimseye gıpta edilir: Allah’ın kendisine ihsan ettiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse; Allah’ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğreten kimse.”¹⁹ gibi hadisleriyle başta sahâbe olmak üzere tüm Müslümanları ilme teşvik etmiştir. O (s.a.s.), bu konuda kadın-erkek ayrımı yapmadan İslâm dairesi içerisinde yer alan herkes için ilim öğrenmeyi gerekli görmüştür.²⁰

Hiz. Peygamber ilmin öğrenilmesine verdiği değeri onun öğretilmesine de vermiş, ashâbını bu konuda teşvik etmiştir. Örneğin O (s.a.s.), “Bizden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki o bilgiyi, bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur.” buyurarak sahâbeyi ilmi tebliğe teşvik etmiştir.²¹ Yine Hiz. Peygamber “Siz (bir hadisi) benden işitirsiniz, (sonra siz onu bir yerde rivâyet edince) sizden işitilir. (Sonra sizden işiten kimse onu nakleder de) sizden işitenden işitilir.” diyerek hadislerin insanlara ulaştırılması gerektiğini söylemiştir.²² Rasûlullah’ın (s.a.s.), Allah’ın kendisi ile göndermiş olduğu ilim ve hidâyeti kabul edip ondan faydalanan, onu öğrenen ve başkalarına öğreten kimseyi verimli toprağa benzettiği de hadislerde geçmektedir.²³

Söz konusu genel teşvikler yanında özel olarak ilmi yaymaya tavsiyeler de vardır. Örneğin Hiz. Peygamber, Malik b. Huveyris’e (ö. 74/693) “Ailelerinizin yanına dönünüz ve öğrendiklerinizi onlara öğretiniz.” diyerek belledikleri ilmi tebliğ etmelerini istemiştir.²⁴

Sahabe arasında öğrenmiş olduğu ilmi başkalarına öğretmeyi adeta görev sayan bazı kimseler de olmuştur. Örneğin Ebû Hüreyre (ö. 58/678), çok hadis nakletmesinden

¹⁷ Müslim, “Zikr”, 38 (No. 2699). Ayrıca bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Camiu’s-sahîh* (Kahire: Dâru’t-Te’sîl, 1433), “İlim”, 10; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Alemyye, 1430) “İlim”, 2 (No. 2836); Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Alemyye, 1430), “İlim”, 1 (No. 3641).

¹⁸ Buhârî, “İlim”, 14 (No. 72); “İtisam”, 11 (No 7308); Müslim, “Zekât”, 98 (No.1037).

¹⁹ Buhârî, “İlim”, 15 (No. 73).

²⁰ Ebû Gudde, *er-Rasûlü’l-mu’allim*, 18-19.

²¹ Tirmizî, “İlim”, 7 (No. 2847).

²² Ebu Davûd, “İlim”, 10 (No. 3659).

²³ Buhârî, “İlim”, 20 (No. 80).

²⁴ Buhârî, “Bedü’l-Ezân”, 17 (No. 639); Müslim, “Mesâcid”, 53 (No. 292).

dolayı eleştirilmesine²⁵ rağmen iki âyeti²⁶ kendisine referans alarak ilmîni başkalarına ulaştırmaya devam etmiştir.²⁷ Yine Ebû Zer (ö. 32/653), boynuna kılıç dayansa dahi bildiği bir şeyi insanlara ulaştırmaktan vazgeçmeyeceğini söylemiştir.²⁸ Zira Hz. Peygamber bildiği bir hususu insanlardan saklayan kimsenin kıyamet günündeki hali için şöyle buyurmuştur: “Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda bunu gizlerse, kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur.”²⁹

Yukarıda kısaca değinilen hususlardan anlaşılan şey, Hz. Peygamber’in sahâbeden ilmin öğrenilmesini ve öğretilmesini istediği ve bu konuya pek çok açıdan dikkat çektiğidir. Ancak bütün bunlara rağmen sahâbeden bir kısmının Hz. Peygamber’den öğrendikleri birtakım bilgileri insanlardan sakladığına dair hadisler de bulunmaktadır. Söz konusu durum bahsi geçen hadislere zahiren aykırılık teşkil etmektedir. Meselenin doğru bir şekilde anlaşılması ise esasında Hz. Peygamber’in eğitim metodunu anlamaya bağlıdır. Bu sebeple aşağıda Hz. Peygamber’in sahâbeye yönelik eğitim ve öğretiminde tercih ettiği bazı metotlardan kısaca bahsedilecektir.

2. Hz. Peygamber’in eğitim metodu

Rasûlullah (s.a.s.) insan terbiyesi konusunda en uygun yöntemi kullanarak cahiliye toplumundan örnek bir sahâbe toplumunu inşa etmiştir. Bu elbette onun insana yaklaşım tarzı ile gerçekleşmiştir. Nahl suresindeki “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış.*”³⁰ âyeti ışığında Rasûlullah hikmet ve güzel öğütle insanlara yönelmiş, talim ve terbiye metodunu da bu minvalde yerine getirmiştir.³¹

²⁵ Ebû Hureyre’nin eleştirildiği hususlar için bk. Abdulvahap Özsoy, “Ebû Hureyre’ye Yönelik İksârü’l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (41), 239-256; Veysel Özdemir, “Ebû Hureyre’ye Yöneltilen Tedlîs İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlîsin İmkân ya da İmkânsızlığı”, *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler* (2016), 297-324; Hamdi Türkoğlu, “Tartışmaların Odağındaki Sahâbî Ebû Hureyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2023), 81-109.

²⁶ Söz konusu iki âyet şunlardır: “İndirdiğimiz açık delillerle hidayet bilgisini -kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra- gizleyenler yok mu, işte onlara hem Allah lânet eder hem de lânet okuyanlar lânet eder. Ancak tövbe edenler, kendilerini düzeltenler ve gerçeği açıkça ifade edenler bunun dışındadır. İşte bunların tövbesini kabul edeceğim. Doğrusu ben tövbeleri çokça kabul eden ve rahmeti bol olanım” (el-Bakara 2/159-160).

²⁷ Buhârî, “İlim”, 42 (No. 121); Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Hasan Abdulmunim Şiblî (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1421), “İlim”, 18 (No. 5836).

²⁸ Buhârî, “İlim”, 10.

²⁹ Tirmizî, “İlim”, 3 (No. 2840).

³⁰ en-Nahl 15/125.

³¹ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/453-454.

Hız. Peygamber ashâba yönelik eğitiminde çeşitli yollar tercih etmiştir. Ebû Gudde Hız. Peygamber'in öğretim konusunda metodunda en güzel metodu seçtiğini, muhatabın anlayış kapasitesine göre yaklaştığını ve bilgiyi en uygun metotla verdiğini söyledikten sonra şöyle der: Rasûlullah (s.a.s.) ashâbı ile olan konuşmalarına pek çok renk katardı. Bazen soru soran, bazen cevap veren, bazen soran kişiye sorusu kadar cevap veren, bazen sorulan şeye ilavelerde bulunan, bazen öğretmek istediği konuda darb-ı mesel veren, bazen sözünü Allah'a yeminle söyleyen, bazen soru soranı başka bir şeye yönlendiren (...), bazen yazarak, bazen çizerek bazen de benzetmelerle öğreten, bazen açıklıkla cevap veren, bazen de cevabı kapalı veya imâ yoluyla bildiren bir insandı.³²

Klasik hadis eserleri incelendiğinde Hız. Peygamber'in eğitim ve öğretim metodunu gösteren yukarıdaki hususların yanı sıra başka pek çok metodun olduğu görülmektedir. Söz konusu hadisler sebebiyle muhaddisler kaleme aldıkları eserlerde Hız. Peygamber'in talim ve terbiye metoduna işaret eden çeşitli bâblar açmıştır. İlgili başlıklar altında zikredilen hadislerin her biri esasında Rasûlullah'ın (s.a.s.) metoduna işaret etmektedir.

Örneğin "İlim" bölümü (كتاب العلم) esas alındığında Buhârî'nin *Sahîh*'inde 53, Nesâî'nin (ö. 303/915) 50, Tirmizî'nin (ö. 279/892) 19, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen*'lerinde 13 ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde Nevevî'nin (ö. 676/1277) 6 bab başlığı açtığı görülmektedir. İlgili başlık altında en fazla bâb başlığı açan Buhârî olmuştur. Bu sebeple Buhârî'nin *Sahîh*'ini esas alındığında³³ İlim bölümü (كتاب العلم) altında Hız. Peygamber'in talim ve terbiye metodu ile irtibatlı başlıkları görmek yerinde olacaktır:

صحیح البخاری كتاب العلم		
Konuşmasıyla meşgul bulunurken kendisine bir ilim sorulduğunda, konuşmasını tamamladıktan sonra soru sorana cevap veren kimse bâbı	باب: مَنْ سِئِلَ عِلْمًا وَهُوَ مُشْتَغِلٌ فِي حَدِيثِهِ، فَأَتَمَّ الْحَدِيثَ ثُمَّ أَجَابَ السَّائِلَ	1.

³² Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-mu'allim*, 63-64.

³³ Çalışmanın sınırlılıklarından dolayı böyle bir yöntem takip edilmiştir. Hadislerden genel olarak ortaya çıkan metot için bk. Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-mu'allim*.

İlimde sesini yükselten kimse bâbı	بَاب مَنْ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْعِلْمِ	2.
İmamın, kendi ashâbına, onlardaki bilgiyi imtihan etmek için soru yöneltmesi bâbı	بَاب: طَرَحَ الْإِمَامَ الْمَسْأَلَةَ عَلَى أَصْحَابِهِ لِيُخْتَبَرَ مَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ	3.
Hiz. Peygamber'in: "Benden kendisine tebliğ ulaştırılanlardan nice kimseler vardır ki işitenden daha iyi kavrar" kavli bâbı	بَاب: قول النبي صلى الله عليه وسلم: (رب مبلغ أوعى من سامع)	4.
İlim öğrenmek, söz söylemek ve amel etmekten öncedir bâbı	بَاب: الْعِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ	5.
Hiz. Peygamber vaaz ve nasihat etme ve ilim öğretmek hususunda ashâbına bıkkınlık gelmesin diye hallerini gözetirdi bâbı	بَاب: مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَوَّهُمْ بِالْمَوْعِظَةِ وَالْعِلْمِ كَيْ لَا يَنْفُرُوا	6.
İlim ehli için belli günler ayıran kimse bâbı	بَاب: مَنْ جَعَلَ لِأَهْلِ الْعِلْمِ أَيَّامًا مَعْلُومَةً	7.
İlim öğrenen ve başkalarına öğreten kimsenin fazileti bâbı	بَاب: فَضْلُ مَنْ عَلِمَ وَعَلَّمَ	8.
Öğüt verme ve öğretme sırasında hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman öfkelenmek bâbı	بَاب: الْعُضْبُ فِي الْمَوْعِظَةِ وَالتَّعْلِيمِ، إِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ	9.
Anlaşılması için sözü üç kez tekrar eden kimse bâbı	بَاب: مَنْ أَعَادَ الْحَدِيثَ ثَلَاثًا لِيُفْهَمَ عَنْهُ	10.
İmamın kadınlara vaaz vermesi ve onlara ilim öğretmesi bâbı	بَاب: عِظَةُ الْإِمَامِ النِّسَاءِ وَتَعْلِيمُهُنَّ	11.
İlim (öğretmek)de sırf kadınlar için gün tayin edilir mi? bâbı	بَاب: هَلْ يُجْعَلُ لِلنِّسَاءِ يَوْمٌ عَلَى حِدَةٍ فِي الْعِلْمِ	12.
Bazı insanların anlayışlarının yetersiz kalmasından ve daha ağır bir duruma düşmelerinden korkarak bazı tercihleri terk eden	بَاب: مَنْ تَرَكَ بَعْضَ الْإِخْتِيَارِ، مَخَافَةَ أَنْ يَقْصُرَ فُهُمْ بَعْضِ النَّاسِ عَنْهُ، فَيَقْعُوا فِي أَشَدِّ مِنْهُ	13.

kimse bâbı		
Anlayamamaları korkusundan dolayı ilmi, bir topluluktan başka bir topluluğa tahsis eden kimse bâbı	بَاب: مَنْ حَصَّ بِالْعِلْمِ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ، كَرَاهِيَةً أَنْ لَا يَفْهَمُوا	14.

Şekil 1: Buhârî'nin *es-Sahîh'inde* Kitâbü'l-İlimdeki bâb başlıkları

Buhârî'nin elliden fazla açmış olduğu başlıklar içerisinde yer alan bu 14 başlık, Hz. Peygamber'in talim ve terbiye metodundan mülhem açılmış olmalıdır. Burada her başlık altındaki hadisleri ele almak çalışmanın sınırlarını zorlayacağından örnek birkaç hususa değinmek yeterli olacaktır. İlgili örnekler Hz. Peygamber'in sahâbeye yönelik talim ve terbiye metodu genel ve özel yaklaşımı olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir.

2.1. Hz. Peygamber'in sahâbenin geneline yönelik tavrı

Rasûlullah'ın (s.a.s.) sahâbeyi irşad ve tebliğinde takip ettiği metot, hadislerle bütüncül bakış sergilendiğinde görülmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'in metotları çeşitlilik arz etmektedir. Öncelikle O (s.a.s.) talim ve terbiyesinde şefkat ve merhamet esaslı bir yaklaşım sergilemiştir. Nitekim Allah Teâla *"Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur."*³⁴ diyerek Hz. Peygamber'in müminlere karşı genel tavrını bizlere bildirmiştir.

Onun bu vasfı bizzat sahâbenin dilinden de dökülmüştür. Örneğin Hz. Peygamber'in on yıl kadar hizmetinde çalışan Enes b. Malik (ö. 93/711) şöyle demiştir: *"Vallahi, bana bir kez olsun "Öf!" bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, "Niçin böyle yaptın?" demediği gibi, "Şöyle yapsaydın ya!" da demedi."*³⁵

Hz. Peygamber bazen ashâbın bilgi seviyelerini ölçmek için cevabını bilmiş olduğu sorular sormuş, böylece sahâbenin dikkatini celbetmiş, zekâlarını açmış ve onların bilgilerini ortaya çıkartmıştır. Örneğin bir gün Rasûlullah ashâbına *"Ağaçlar arasında bir ağaç vardır ki yaprağı dökülmez. Bu ağacın misali Müslümana benzer. Bana bu ağacın ne olduğunu söyleyiniz?"*³⁶ diyerek Müslümanın her daim faydalı olduğuna bir soru ile dikkat

³⁴ et-Tevbe 9/128.

³⁵ Buhârî, "Edeb", 39 (No. 5691).

³⁶ Buhârî, "İlim", 5 (No. 62).

çekmiş ve onları düşünmeye sevk etmiştir.³⁷ Böylece mesele daha iyi anlaşılmış ve zihinlerde daha çok yer etmiştir.³⁸

Hz. Peygamber, sahâbeye vaaz ve nasihatte bulunacağı zaman cemaatin durumunu da gözetmiştir. Bu hususu Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652) şu sözleriyle ifade etmiştir: "Peygamber (s.a.s.), va'z ve nasihat hususunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıp günler içinde vakitler kollardı."³⁹

Hz. Peygamber'in bahsettiği meselerin sahâbe tarafından iyice kavranması veya muhatabın konunun önemine dikkat kesilmesi için sözü birkaç kez tekrar ettiği de olmuştur. Bu konuda Abdullah b. Amr (ö. 65/684) şöyle demiştir: "Yaptığımız yolculukların birinde Rasûlullah geride kalmış ve sonradan bize yetişmişti. O sırada ikinci namazı vakti girmiş, biz ise abdest alıyorduk. Ayaklarımızı mesh eder gibi (az su ile) yıkamaya başladık. Bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki veya üç kere "Cehennemde yanacak ökçelerin vay haline!" diyerek seslendi.⁴⁰ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber önemli bir durumu fark etmiş ve farzların ihlal edildiğini görünce sesini yükselterek sözünü birkaç kez tekrarlamıştır. Zira bu onun talim ve terbiye metotlarından biridir.

2.2. Hz. Peygamber'in sahâbeden bir kısmına yönelik tavrı

Hz. Peygamber ashâbına yönelik talim ve terbiyesinde ferdi farklılıklara oldukça dikkat etmiştir. O, muhatabın anlama ve kavrama gücüne göre hareket etmiş ve eğitimini buna göre uygulamıştır. Bu sebeple anlama ve kavrama seviyesi ileri düzeyde olan sahâbeye öğrettiği birtakım hususları henüz o seviyede olmayan kimselere öğretmemiştir.

Yukarıdaki tablonun son iki maddesinde yer alan başlıklar esasında Hz. Peygamber'in muhatabın durumuna göre bazı metotlar tercih ettiğini göstermektedir. Buhârî açmış olduğu "مَنْ حَصَّ بِالْعِلْمِ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ، كَرَاهِيَةً أَنْ لَا يَفْهَمُوا" adlı bâb ile bu duruma dikkat çekmiştir. Söz konusu başlık altında verilen ve konuyla ilgili hadislerden biri şöyledir:

حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذٌ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ قَالَ: "يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ". قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: "يَا مُعَاذُ". قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ - ثَلَاثًا - قَالَ: "مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا

³⁷ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380), 1/145.

³⁸ Ebû Guddê, *er-Rasûlü'l-mu'allim*, 102, 153.

³⁹ Buhârî, "İlim", 11 (No. 69).

⁴⁰ Buhârî, "İlim", 30 (No. 97).

إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ، إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟
قَالَ: "إِذَنْ يَتَّكِلُوا". وَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَامُّمًا

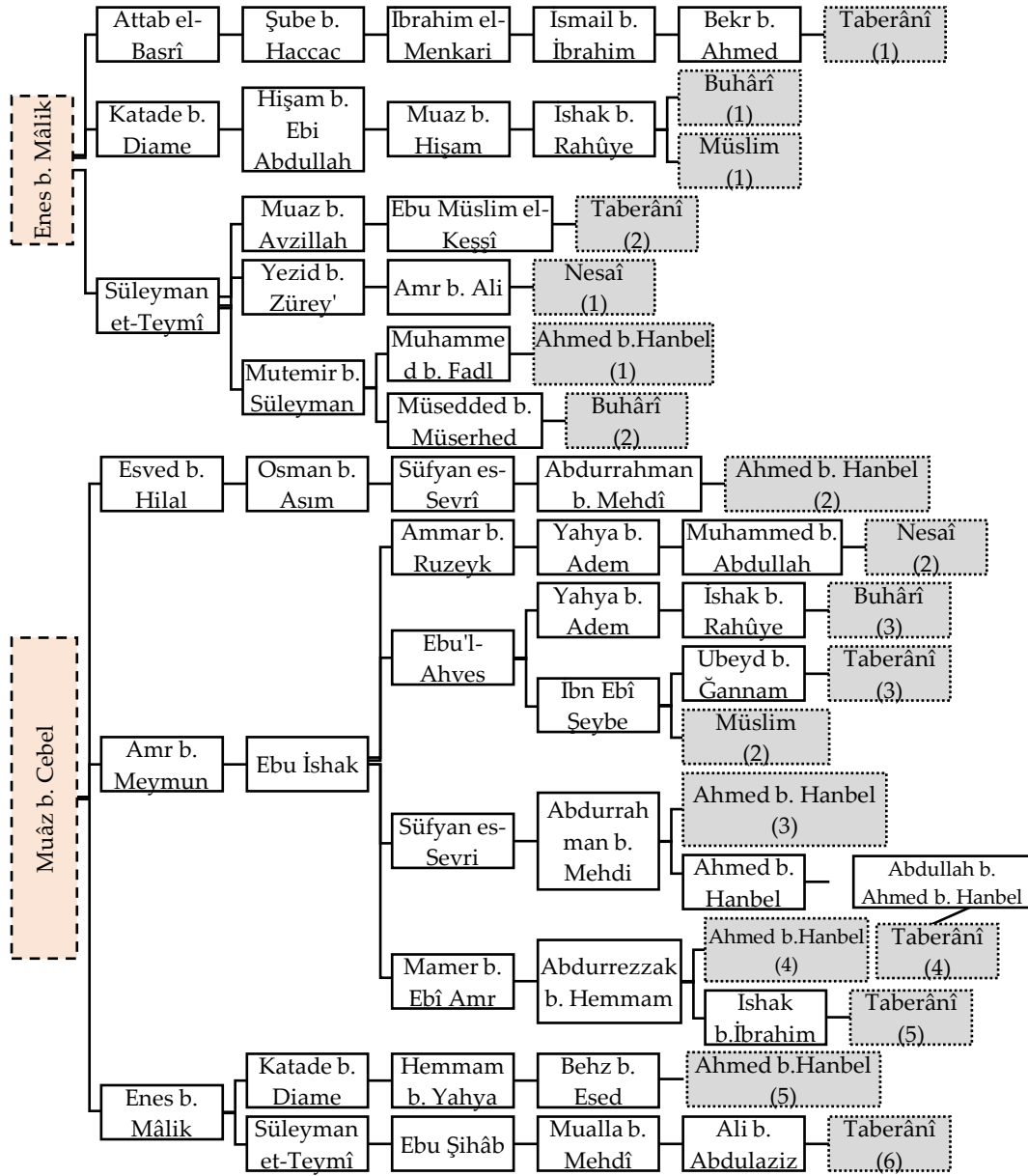
"Enes b. Mâlik anlatıyor: Rasûlullah (s.a.s.) binitiyle giderken arkasında oturan Muâz'a seslendi: "Yâ Muâz b. Cebel!" Muâz, "Buyur yâ Rasûlallah! Emret!" diyerek cevap verdi. Rasûlullah tekrar, "Yâ Muâz!" diye seslendi. Muâz, "Buyur yâ Rasûlallah! Emret!" dedi. Bu durum üç defa tekrarlandı. Daha sonra Rasûlullah şöyle buyurdu: "Kim kalbiyle tasdik ederek Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederse Allah ona cehennemi haram kılar. Muâz: "Yâ Rasûlallah, bunu insanlara haber vereyim de sevinsinler mi?" dedi. Rasûlallah: "Haber verdiğin takdirde buna güvenirlere" buyurdu. Muâz b. Cebel, ölümüne yakın (bunu gizlemenin) günahından korktuğu için insanlara haber verdi."⁴¹

Hadisin farklı tarikleri vardır. Örneğin *Sahihân*'da geçen bir rivâyette Muâz b. Cebel Hz. Peygamber ile aralarında geçen diyalogu şöyle anlatmıştır: "Ufeyr adlı eşeğin üzerinde (yolculuk ederken) Hz. Peygamber'in terkinde idim. Rasûlullah, "Ey Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu. Ben, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, Allah'a kulluk etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise kendisine ortak koşmayan kimselere azap etmemesidir." Ben, "Ya Rasûlallah insanları müjdeleyeyim mi?" diye sorunca, "Hayır müjdeleme, zira buna güvenirlere" cevabını verdi.⁴² İlgili hadis konumuzu doğrudan ilgilendirdiği için farklı tarikleri bir arada görmek yerinde olacaktır.⁴³ Bu kapsamda aşağıda öncelikle hadisin farklı senedlerinden bazıları verilecek ardından metin hakkında bilgi verilecektir.

⁴¹ Buhârî, "İlim", 49 (No. 132), Müslim, "İmân", 10 (No. 53).

⁴² Buhârî, "Cihâd", 46 (No. 2873); Müslim, "İmân", 10 (No. 49).

⁴³ Burada ilmin gizlenmesi ile ilgili kısımları içeren tariklere yer verilecektir.

Şekil 2: Konu ile ilgili hadislerin isnad şeması.

Şemada görüldüğü gibi konuyla ilgili olan hadis Enes b. Mâlik ve Muâz b. Cebel'den farklı tariklerle gelmiştir. İlgili hadislerin çoğu Kütüb-i tis'a müelliflerinden Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yer almaktadır. Hadis metinlerine bakıldığında lafız farklılıklarının olduğu görülmektedir.

Örneğin Buhârî ve Müslim'in 1 numaralı tariklerinde Muâz b. Cebel'in "أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ"

dediği,⁴⁴ Taberânî'nin 2 numaralı tarikinde "أَفَلَا أُخْبِرُ النَّاسَ" dediği,⁴⁵ Buhârî

ve Müslim'in 2, Nesâî'nin 1 ve 2, Ahmed b. Hanbel'in 1, Taberânî'nin 1, 3, 4 ve 6 numaralı

⁴⁴ Buhârî, "İlim", 49 (No. 132); Müslim, "İman", 10 (No. 53).

⁴⁵ Ebû'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ty.), 20/46.

tarikinde “أَفَلَا أُحَدِّثُ” dediği,⁴⁶ Ahmed b. Hanbel’in 5 numaralı tarikinde “أَفَلَا أُبَشِّرُ النَّاسَ” dediği geçmektedir.⁴⁷ Manada rekâkete sebep olmayan bu gibi farklılıklardan anlaşıldığında göre Muâz b. Cebel bu haberin insanlara söylenmesi ve bununla müjdelenmeleri konusunda Hz. Peygamber’den izin istemektedir. Zira Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in onun kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet eden kimsenin cehenneme girmeyeceği haberi oldukça önemli bir müjdedir.

Muâz’ın sorusuna Rasûlullah’ın (s.a.s.) verdiği cevaplar arasında da farklılıklar mevcuttur. Örneğin yukarıda verilen metinden farklı olarak Hz. Peygamber, Buhârî’nin 2, Ahmed b. Hanbel’in 2, Taberânî’nin 2 ve 6 numaralı tarikinde “(لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا) أَخَافُ أَنْ يَتَّكِلُوا”⁴⁸ Buhârî’nin 3 ve Taberânî’nin 3 numaralı tarikinde “أَفَلَا نُبَشِّرُهُمْ فَيَتَّكِلُوا”⁴⁹ Ahmed b. Hanbel’in 5, Taberânî’nin 1 numaralı tarikinde “أَفَلَا، إِنِّي أَخْشَى أَنْ يَتَّكِلُوا عَلَيْهِ”⁵⁰ Taberânî’nin 2 numaralı tarikinde “دَعُوهُمْ فَلْيَتَنَافَسُوا فِي الْأَعْمَالِ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَتَّكِلُوا عَلَيْهَا”⁵¹ demiştir.

Hadisten anlaşıldığı üzere Rasûlullah (s.a.s.), Allah’a ve Rasûlüne iman eden kimsenin cennete gireceği bilgisini Muâz b. Cebel’e has olarak söylemiş ve bu bilginin gizli kalmasını, insanlar arasında yayılmamasını istemiştir. Neticede Hz. Peygamber insanların yaptığı takdirde cennete gireceği birtakım hususlar hakkında Muâz b. Cebel’e bilgi vermiş, ancak bu bilginin yayılmasını istememiştir. Rasûlullah’ın (s.a.s.) bu müjde için Muâz b. Cebel’i seçmesi hususunda şunlar söylenebilir:

On sekiz yaşında Müslüman olan Muâz b. Cebel’in sahâbe arasında ayrı bir yeri vardır. Kendisi Hz. Peygamberle birlikte pek çok savaşa katılmış Rasûlullah ile sıklıkla bir arada olmuş, onun eğitiminden geçmiştir. Rasûlullah onu Yemen’e elçi olarak göndermiştir. Yemen’e giderken Hz. Peygamber Muâz b. Cebel’e “(Sana bir dava geldiğinde) nasıl hüküm vereceksin?” diye sormuş, Muâz “Allah’ın Kitabı’na göre hüküm vereceğim demiştir. Ardından Hz. Peygamber “(O konuda) Allah’ın Kitabı’nda bir hüküm bulamazsan?” diye sormuş, Muâz b. Cebel de “Rasûlullah’ın (s.a.s.) sünneti ile (karar vereceğim)

⁴⁶ Buhârî, “İlim”, 49 (No. 133); Nesâî, “İman”, 26 (No. 5846), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/55; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 20/47, 127.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/335.

⁴⁸ Buhârî, “İlim”, 49 (No. 133); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/55; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 20/46, 47.

⁴⁹ Buhârî, “Cihâd”, 46 (No. 2873); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 20/127.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/335; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 20/47.

⁵¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 20/46.

demıştır. Son olarak Rasûlullah “Rasûlullah’ın (s.a.s.) sünnetinde de yoksa?” demiş, o da “Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber elini Muâz’ın göğsüne koyarak “Rasûlü’nün elçisini (Rasûlü’nün arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah’a hamdolsun” demiş ve Muâz b. Cebel’i övmüştür.⁵²

Bir başka hadiste yine Muâz b. Cebel, Rasûlullah tarafından “haramı ve helali en iyi bilen kişi” diye övülmüştür.⁵³ O, Hz. Peygamber döneminde fetva veren nadir sahâbiler arasında da yer almaktadır.⁵⁴ Bu özelliklerinden dolayı Hz. Peygamber, birtakım meseleleri doğru kavrayacağını düşündüğü için Muâz b. Cebel’e söylemekte bir sakınca görmemiştir. Bu durum Muâz b. Cebel’in ilim konusundaki mertebesini göstermektedir.⁵⁵

Fakat tüm bunlara rağmen hadisin devamından anlaşıldığına göre Muâz b. Cebel “söylememe” emrine karşın ölümüne yakın bu bilgiyi insanlara haber vermiştir. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen sahih bir rivâyete göre⁵⁶ Cabir b. Abdullah şöyle der: Bana Muâz b. Cebel’in ölüm hastalığına tanıklık eden biri haber verdi ki o şöyle diyor: Üzerimden örtüyü kaldırın da size Rasûlullah’tan işittiğim bir hadisi aktarayım. Bir defasında da şöyle dedi: “Size, Rasûlullah’tan işittiğim -ki daha önce size anlatmaktan beni alıkoyan şey sadece sizin ona güvenmenizdir- bir hadisi aktarayım: “Kim kalbinden -samimi bir şekilde- Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse, cehenneme girmeyecektir -veya- cennete girecektir.”⁵⁷

Zahiren Muâz b. Cebel bu davranışıyla Hz. Peygamber’in emrine aykırı davranmıştır. Zira Hz. Peygamber bu bilginin söylenmesini istememiştir. Ancak Muâz b. Cebel’in burada mutlak olarak Hz. Peygamber’in emrine muhalif davrandığını söylemek doğru olmayacaktır. Nitekim bunun iki sebebinin olması mümkündür: Birincisi, hadisteki müjdeleme konusundaki nehiy, haram olan bir yasaklama olmayıp tenzihi bir yasaklamadır. Muâz b. Cebel de bunu bildiği için hadisi sonradan nakletmekte bir sakınca görmemiştir. İkincisi ise o, söz konusu yasağın “bu bilgiye güvenip amellerin ihmal

⁵² Tirmizî, “Ahkâm”, 3 (No. 1376); Ebû Dâvûd, “Akdiye”, 11 (No. 3592).

⁵³ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb fi marifeti’l-ashâb*, thk. Ali b. Abdullah el-Becâvî (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1412), 3/1404.

⁵⁴ Ebû’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü’l-ğâbe fi marifeti’s-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415), 5/187; Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 2/27.

⁵⁵ İbn Hacer, *Fethü’l-Bârî*, 1/227.

⁵⁶ Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/382 (1 nolu dipnot); Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî, *Umdetü’l-kârî fi şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1431), 2/208.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/381-382.

edilmesi" kaydına bağlı olduğunu bildiği için bu korku ortadan kalkınca insanlara hadisi haber vermiştir. Neticede Muâz b. Cebel "وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيُبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ وَلَا يَكْتُمُونَهُ" âyeti muktezasınca bildiği bir hususu saklamanın günahından korktuğu için müjdeyi insanlara söylemiş olmaktadır.⁵⁸

Ebû Said el-Hudrî'den (ö. 74/693) gelen bir rivâyet ise Hz. Peygamber'in bu konuda Muâz'a izin vermesi hakkındadır. Rivâyete göre Muâz b. Cebel bu iznin mutluluğundan aceleyle giderken Hz. Ömer (ö. 23/644) ile karşılaşmış, Hz. Ömer durumu sorunca da konuyu izah etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer Muâz'a acele etmemesini söylemiş ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) yanına girerek şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Peygamberi! Sen en güzel görüş sahibisin. İnsanlar bunu işittikleri zaman buna güvenir ve amel işlemezler. Bunun üzerine Hz. Peygamber de Muâz'ın geri çevrilmesini istemiştir."⁵⁹ Hz. Ömer'in bu yaklaşımı şârihler tarafından "muvafakât-ı Ömer" olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰

Esasında Hz. Peygamber yukarıda değindiğimiz hadisin muhtevasına benzer pek çok hadisi Muâz b. Cebel dışındaki sahâbilere zaten söylemiştir. Örneğin İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'inde geçen rivâyete göre Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.s.) beni gönderdi ve şöyle buyurdu: "İnsanlar arasında şöyle seslen: "Kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girecektir." Hadisin devamı ise Muâz hadisindeki gibi olmuş, Hz. Ömer Câbir'i engellemiştir.⁶¹

Yine Rasûlullah (s.a.s.) Ebû Zer'e "Yâ Ebâ Zer! İnsanları müjdele ki kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer." demiştir.⁶² Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hâlid'e (ö. 78/697)de aynı şeyi söylediği bilgisi kaynaklarda geçmektedir.⁶³ Hz. Ömer de Rasûlullah'tan (s.a.s.) "Ben bir kelime biliyorum ki, kim onu kalbinden gerçekten söyler ve bu hâl üzerine ölürse Allah cehennemini ona haram kılar. O da "Lâ ilâhe illallah" sözüdür." hadisini nakletmiştir.⁶⁴ Sayılarını çoğaltabileceğimiz bu gibi rivâyetler gösteriyor ki Hz. Peygamber benzer muhtevalı hadisleri sahâbeden muhtelif kişilere değişik zamanlarda zaten söylemiştir.

⁵⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 1/227-228; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2/207-208.

⁵⁹ İbn Hacer, *Muhtasarü zevâidi müsnedi'l-Bezzâr ale'l-kütübi's-sitte ve müsnedi Ahmed*, thk. Sabri b. Abdulhalık (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1412), 1/63. Bezzar tarafından nakledilen hadisin senedi için İbn Hacer "hasen" demiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 1/227.

⁶⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2/208; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 1/227.

⁶¹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Sahîhü İbn Hibbân: et-Tekâsîm ve'l-envâ*, thk. Muhammed Ali Sönmez-Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433), 4/483.

⁶² Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 1/356.

⁶³ Nesâî, *Sünenü'l-kübrâ*, 9/408.

⁶⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, 1/541.

Dolayısıyla Muâz b. Cebel Hz. Peygamber ile yapmış olduğu bir konuşmanın muhtevassından ilk zamanlarda kimseye bahsetmemiştir. Ancak hem ilmi gizlemenin yerildiği âyetler hem de değişen birtakım şartlar sebebiyle o, bildiği bu müjdeyi artık insanlara söyleme gereği hissetmiştir. Zaten bu bilgi muhtemelen başka sahâbiler tarafından da bilinmektedir. Dolayısıyla Muâz b. Cebel bir ictihadda bulunup başlarda söylememiş, ömrünün sonlarına doğru ise bunu saklamanın günahından korktuğu için ilgili hadisi insanlara nakletmiş olmaktadır. Zaten hadisteki nehiyden gaye metnin son kısımlarından anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber meselenin herkes tarafından doğru bir şekilde kavranamayacağından ve insanların hadisin zahirine itimat edip bu söze güvenerek amellerini aksatmasından endişe etmiş, bu konudaki korkusunu dile getirmiş bundan dolayı da ilgili bilginin söylenmesini istememiştir.⁶⁵

Esasında Muâz b. Cebel insanların rehavete kapılmasından korktuğu için hadis gizleme hususunda yalnız değildir. Bazı sahâbiler de bilinen birtakım hususların insanlara söylenmesini istememiştir. Örneğin sahâbenin önde gelen isimlerinden Abdullah b. Mes'ûd, Muâz b. Cebel ile aynı endişeyi taşıyarak Kadir gecesini hakkında birtakım hususları insanlara söylememiştir. Konu ile ilgili rivâyete göre Übey b. Ka'b'a (ö. 33/654) *“Kadir gecesinin yirmi yedinci gece olduğunu nereden bildin?”* diye sorulmuş o da *“Evet biliyorum Rasûlullah (s.a.s.)'ın bize haber verdiği göre: “O öyle bir gecedir ki sabahında güneş parlak olarak doğmaz”. Biz bunu böylece saydık ve öğrendik. Allah'a yemin olsun ki İbn Mes'ûd, o gecenin Ramazan'ın yirmi yedinci gecesini olduğunu mutlaka biliyordu. Fakat siz bu söze güvenirsiniz diye (bu gecenin bu günde olduğunu) söylemeyi hoş karşılamamıştır.”* demiştir.⁶⁶ Görüldüğü gibi İbn Mes'ûd insanların rehavete kapılmasından endişe etmiş ve bildiği bir hususu açıklamaktan geri durmuştur. Bu da insanların Kadir gecesini bulmak için çaba göstermeleri, amellerini artırmaları ve sadece 27. geceye güvenmemeleri amacıyla yapılmış olmalıdır.⁶⁷ Nitekim İbn Mes'ûd'un *“Bir topluluğa akıllarının ermeyeceği bir söz söylersen bu söz, onların bazısının fitneye düşmesine yol açar.”*⁶⁸ dediği de nakledilmiştir. Dolayısıyla o muhatabın kavrama düzeyinden endişe ettiği durumlarda bildiği bazı

⁶⁵ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 1/227; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2/207-208.

⁶⁶ Tirmizî, *“Savm”*, 72 (No. 804); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35/122.

⁶⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, thk. Ebû Hacer Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421), 3/334; Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Raslân, *Şerhu süneni Ebî Davûd*, thk. Hâlid er-Rabât vd. (Mısır: Dâru'l-Felah, 1437), 6/639.

⁶⁸ Müslim, *“Mukaddime”*, 3 (No.5); İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fazlihî*, thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyri (Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî), 1/539.

hususları açıklamaktan imtina etmiştir. Bu konuda Hz. Ali (ö. 40/661) de insanlarla anlayabilecekleri şekilde konuşulması gerektiği görüşündedir. Zira o, mesele anlaşılmadığı takdirde Allah ve Rasûlü'nün yalanlanması gibi bir durumun ortaya çıkmasını kaçınılmaz görmüştür.⁶⁹

Konu ile ilgili bir diğer örnek Hz. Ömer'in hadis rivâyetine karşı olan tavrıdır. Onun bu konudaki yaklaşımı herkesin malumudur. Hz. Ömer birtakım endişeler sebebiyle çokça hadis rivâyetini hoş karşılamamış, bu konuda bazı sahâbileri uyarmıştır. Örneğin Karaza (ö. 41/661) hadisi diye şöhret bulan rivâyete göre Hz. Ömer sahâbeden bir topluluğu Kufe'ye göndermiş ve onlara şöyle tavsiyede bulunmuştur: *"Siz öyle bir beldeye gidiyorsunuz ki, oranın halkının Kur'ân okuyuşu arı uğultusu gibidir. Sakın hadis rivâyetiyle onları meşgul edip Kur'ân'dan uzaklaştırmayın... Rasûlullah'tan rivâyeti az yapın."* Hz. Ömer'in bu tenbihi üzerine Karaza b. Ka'b kendisinden hadis rivâyet etmesi istendiğinde *"Ömer bizi bundan yasakladı."*⁷⁰ diyerek hadis nakletmemiştir. Görüldüğü gibi hem Hz. Ömer hem de Karaza bilinen birtakım hususları insanlara söylemeyi istememişlerdir. Böylece insanların Kur'ân'la olan meşguliyetlerine bir hanel gelmeyecektir.

Ebû Hüreyre de birtakım hususları gizlediğini ifade etmiştir. O, Rasûlullah'tan iki kap dolusu ilim öğrendiğini ancak bunlardan sadece birini anlatıp yaydığını söylemiştir. İkincisini söyleyecek olursa boğazının kesileceğini söylemiştir. Bundan dolayı bu gibi bilgileri izahtan sakınmıştır.⁷¹ Onun gizlemiş olduğu bu ilmin, helal ve haramlar gibi dinin esasları hakkında olmayıp, kıyamet alametleri, fitne ve fesatlar, Allah haklarının ihlali, mürted veya münafık olan kişilerin ismen izahı gibi konular hakkında olduğu söylenmiştir.⁷²

Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu gibi rivâyetler göstermektedir ki Hz. Peygamber sahâbe arasından seçmiş olduğu bazı kimselere has birtakım bilgiler vermiştir. Çünkü sahâbenin her biri aynı düzeyde kavrama kabiliyetine sahip değildir. Bu sebeple Rasûlullah'ın (s.a.s.) seçkin sahâbilerinin olması kaçınılmaz olmuştur. Onun (s.a.s.) talim ve terbiye metodu da bu çerçevede gerçekleşmiştir.

⁶⁹ Buhârî, "İlim", 49 (No. 131).

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabi, 1431), "Ebvâbu's-Sünne", 3 (No. 28); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 1/183.

⁷¹ Buhârî, "İlim", 44 (No. 124).

⁷² Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Kurtubî, *Şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temim Yasir (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 1/195; İbn Raslân, *Şerhu süneni Ebî Davûd*, 15/106.

Hız. Peygamber'in rahle-i tedrisatından geçen bazı sahâbiler de birtakım sebeplerden ötürü bilmiş oldukları hususları insanlardan gizleyebilmişlerdir. Onların bu tavırları çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen ilmin öğretilmesi hakkındaki hadislere aykırılık teşkil ediyor gibi görünse de arka plandaki gayeye bakıldığında meselenin doğru bir şekilde anlaşılması mümkündür. Muâz b. Cebel ve Abdullah b. Mes'ûd insanların konuyu doğru bir şekilde anlayamayacağından endişe etmiş, bundan dolayı bildiklerini gizlemişlerdir. Hız. Ömer'e gelince o, insanların Kur'ân'ı ihmal edip hadislerin peşine düşmelerinden endişe etmiş, bunun için arkadaşlarını uyarmıştır. Ebû Hüreyre ise canından korktuğu için İslâm'ın temel ilkeleri, haram veya helalleri ile ilgili olmayan birtakım hususları söylemekten geri durmuştur. Bunlar dini hükümleri içeren hususlar olmadığından onun gizlemesinde bir sakınca olmamalıdır.⁷³ Zira o en çok hadis nakleden sahâbi olmasına rağmen hadis rivâyetinde ihtiyatlı davranmış ve insanların faydalanacağı hadisleri nakletmiştir.⁷⁴

Netice itibarıyla ilmin tebliğ edilmesi veya gizlenmesi hususunda dikkat edilecek husus şudur: Sahabeden bir kısmı bazı hususların halk indinde dile getirilmesini hoş görmemiştir. Çünkü bu gibi kimselerin bilmediklerinden dolayı işittikleri meseleyi yanlış anlama ihtimalleri yüksektir.⁷⁵ Bu sebeple birçok sahâbe İslâm'ın temel kaideleri ile ilgili olmayan, insanların anlayamadıkları, münafıklara dair haberler, yöneticilik veya yöneticiliğe uygun olmayan kimselerin başa gelmesi gibi meseleler ile ilgili olup konuşana veya dinleyene zarar vermesinden korktukları birçok hadisi söylemekten geri durmuşlardır.⁷⁶ Zira bazı hususların toplum içerisinde zikredilmemesi gerekir. Bundan dolayı bazı sahâbiler hadisin zahirî haliyle kabul edilmesinden korktuklarında insanlara hadis nakletmeyi terk edebilmiştir.⁷⁷ Çünkü akıl sadece kaldırabileceği kadar yükü taşıyabilmektedir. Şâyet akla kapasitesinin üstünde bir şey yüklenirse bu durum iyilik yerine kötülüğe yol açabilir.⁷⁸

⁷³ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2/185; İbn Battâl, *Şerhu sahihi'l-Buhârî*, 1/195.

⁷⁴ Muhammed Acâc el-Hatib, *Ebu Hureyre râviyetü'l-İslâm* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1432), 124.

⁷⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2//205.

⁷⁶ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ, *İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*, thk. Yahya İsmail (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419), 1/259.

⁷⁷ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 1/225.

⁷⁸ Muhammed Abdür-raûf b. Tâcil'ârifin el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübrâ, 1356), 5/427.

Sonuç

İlim hakkındaki hadislere bir bütün olarak bakıldığında Hz. Peygamber'in ilmi öğrenmeye ve bunu başkalarına öğretmeye önem verdiği anlaşılmaktadır. İlme yönelik teşvikleriyle O (s.a.s.), sahâbeye yönelik hem genel hem de özel hitaplarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'in genel hitapları hususunda bir problem görülmemiştir. Ancak onun (s.a.s.), Muâz hadisi gibi birtakım kişiye özel rivâyetleri ve vermiş olduğu bilgilerin gizli kalmasını istemesinin, ilmin öğrenilmesi ve başkalarına öğretilmesi konusundaki pek çok hadise zahiren aykırılık arz ettiği görülmüştür.

Yapılan araştırma sonucunda Hz. Peygamber'in sahâbeyi talim ve terbiye metodunda birtakım hususları dikkate aldığı tespit edilmiştir. Muhatabın meseleyi doğru bir şekilde anlama ve kavrama kapasitesine dikkat etmesi tespit edilen hususların başında yer almaktadır. Zira her bireyin anlama ve kavrama düzeyi çeşitli sebeplerden ötürü farklılık gösterebilmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) da bu hususu dikkate aldığı ve sahâbe arasında herkese eşit şekilde bilgi vermeyip kişiler arasında birtakım tercihler yaptığı araştırma neticesinde görülmüştür. Elde edilen veriler ışığında Hz. Peygamber'in, Muâz b. Cebel'in meseleyi doğru bir şekilde anlayacağından emin olduğu için ona birtakım bilgiler söylediği ve bunun gizli kalmasını istediği anlaşılmıştır. Bunun arka planında ise Hz. Peygamber'in sahâbeden bir kısmının rehavete kapılıp ibadetlerde gevşekliğe düşme endişesini taşıdığı görülmüştür. Bu amaçla verdiği bilginin Muâz'da kalmasını istediği anlaşılmıştır. Böylece Rasûlullah'ın (s.a.s.) ortaya çıkabilecek istenilmeyen birtakım olumsuz düşüncelerin engellenmesini amaçladığı tespit edilmiştir. Nitekim bu gizleme ile bazı sahabîlerin müjdenin rahatlığıyla ibadetlerde gevşemeye düşülmesi engellenmiştir. Bu konuda sahâbeden bir kısmının da benzer gayelerle aynı şekilde davrandığı tespit edilmiştir. Esasında Hz. Peygamber ve sahâbenin bu yaklaşımı ilmin öğrenilmesi ve başkalarına öğretilmesi hususunda takip edilmesi gereken hassasiyeti bizlere göstermektedir. Zira bilginin nerede, ne zaman, kime ve nasıl öğretilmesi önemli bir konudur.

Kaynakça/References

- Acâc el-Hatîb, Muhammed. *Ebû Hureyre râviyetü'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1432/2011.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn. *Umdetü'l-kârî fi şerhi sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431/2010.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Şu'abü'l-îmân*. thk. Ebû Hacer Muhammed. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Camiu's-sahîh*. 10 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1433/2012.
- Coşkun, Selçuk. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*. Erzurum: EKEV Yayınları, 2000.
- Demil, Emine. "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu". *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 216-234.
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd. *Müsned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 1430/2009.
- Ebû Gudde, Abdulfettâh. *er-Rasûlu'l-mu'allim sallallâhü aleyhi ve sellem ve esâlîbühü fi't-talîm*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1996.
- Ebü'l-Fazl, İyâz b. Mûsâ. *İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâ'idi Müslim*. thk. Yahya İsmail. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998.
- Ece, Abdurrahman. "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (2019), 291-314.
- Görmez, Mehmet. vd. *Hadislerle İslâm*. 7 Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Gürel, Ramazan. "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar". *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 115-134.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf. *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fazlihî*. thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri. 2 Cilt. Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 1414/1994.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali b. Abdullah el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992.
- İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî el-Kurtubî. *Şerhu sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temim Yasir. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 13 Cilt. Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380/1961.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalânî. *Muhtasaru Zevâ'idi müsnedi'l-Bezzâr ale'l-kütübi's-sitte ve müsnedi Ahmed*. thk. Sabri b. Abdulhalık. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1412/1992.

- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî. *Sahihü İbn Hibbân: et-Tekâsîm ve'l-envâ*. thk. Muhammed Ali Sönmez-Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünen*. thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabi, 1431/2010.
- İbn Raslân, Şihâbuddîn Ebü'l-Abbas. *Şerhu süneni Ebî Dâvûd*. thk. Hâlid er-Rabât vd. Cilt. 20. Mısır: Dâru'l-Felah, 1437/2016.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî eş-Şeybânî. *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvaz,-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412/1992.
- Karaman, Hayrettin. v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2023.
- Koç, Ahmet. "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir Eğitim-Öğretim Uygulaması Olarak Sözlerini Ayetlerle Delillendirmesi". *İslâmi İlimler Dergisi* 15 (2020), 115-137.
- Kutluer, İlhan. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/109-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn. *Feyzü'l-kadîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübrâ, 1356/1938.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahihu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1374/1955.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdulmunim Şiblî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421/2000.
- Özdemir, Veysel. "Ebû Hureyre'ye Yöneltilen Tedlîs İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlîsin İmkân ya da İmkânsızlığı". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler* (2016), 297-324.
- Özsoy, Abdulvahap. "Ebû Hureyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (41), 239-256.
- Şahin, Sami. "Viâeyn Rivâyeti veya Ebû Hureyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2004), 93-108.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ty.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyeye, 1430/2009.
- Türkoğlu, Hamdi. "Tartışmaların Odağındaki Sahâbî Ebû Hureyre (Bir Rivâyet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2023), 81-109.
- Yıldırım, Enbiya. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*. Ankara: Takdim Yayınları, 25. Basım, 2023.